

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Всеукраїнський науково-практичний семінар «Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)»

*Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного семінару*

17 травня 2017 року

Київ – 2017

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 9 від 30 травня 2017 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редкол.), доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Зозуля С. М., кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Страйгородська Л. І., кандидат історичних наук, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Літературний редактор:

Мося І. А., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Гавриленко Т. Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка;

Коляда Н. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Р 64   **Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)** : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Страйгородська Л. І. ; літ. ред. Мося І. А.]. – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2017. – 103 с.

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару «**Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)**», що відбувся в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст публікацій несе автор.

УДК 37(091)(477)"1917/1920"(082)

ЗМІСТ

Розділ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	6
<i>Березівська Л. Д.</i> ПРОЕКТ ЄДИНОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ ПРО ДВАНADЦЯТИРІЧНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ (1917–1921)	6
<i>Іванюк Г. І.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВОЇ ШКОЛИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.)	8
<i>Зайченко І. В.</i> ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1918 рр.	10
<i>Кравченко О. О.</i> ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ТА КУЛЬТУРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОЛЕТКУЛЬТУ (1917–1932)	13
<i>Міхно О. П.</i> ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ВИДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ З ІСТОРІЇ ОСВІТИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.	14
<i>Тарнавська С. В.</i> ЧАСОПИС “ОСВІТА” (1918–1919) ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	16
<i>Бондаренко В. В.</i> ВИСТАВКА “УКРАЇНСЬКА КНИГА 1917–1921 рр. (З ФОНДІВ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ)”: СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ	18
<i>Вараксіна Н. В.</i> ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ “ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА” (1917–1920 рр.)	20
<i>Дубрівна Г. М.</i> “ІЗ ІСТОРІЇ ОСВІТНЬОГО РУХУ НА УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1919 РОКІВ” СТЕПАНА ПОСТЕРНАКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ	21
<i>Іващенко В. М.</i> РОЛЬ ЧАСОПИСУ “НОВА ШКОЛА” У РОЗБУДОВІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ	23
<i>Кемпе В. Ю.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЗМІСТОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ КНИЖКОВОЇ ВИСТАВКИ ДО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ “РОЗВИТОК ОСВІТИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)”	24
<i>Лопатко Л. А.</i> РОЛЬ “ВІЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ” У ЗАРОДЖЕННІ НАВЧАННЯ ДОРОСЛИХ	26
<i>Рудницька Т. О.</i> НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА НА ВИСТАВЦІ “УКРАЇНСЬКА КНИГА 1917–1921 рр.” У ПЕДАГОГІЧНОМУ МУЗЕЇ УКРАЇНИ	29
Розділ 2. РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	31
<i>Коляда Н. М.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДИТИНСТВА В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)	31
<i>Петренко О. Б.</i> ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ Й ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РІЗНИХ СТАТЕЙ.....	33

<i>Антонець Н. Б.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ СПІЛКИ (1917)	36
<i>Бричок С. Б.</i> ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ВОЛИНІ	38
<i>Гудовсек О. А.</i> ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	40
<i>Селецький А. В.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ СЕКРЕТАРІАТУ ОСВІТИ УНР З УКРАЇНІЗАЦІЇ ШКОЛИ	41
<i>Січкарь А. Д.</i> ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ ЗА МАТЕРІАЛАМИ З'ЇЗДУ ДІЯЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (Київ, 10–13 січня 1919 рік)	44
<i>Антипін Є. Б.</i> ІДЕЇ ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ПЕДАГОГІЦІ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)	45
<i>Бондарчук Л. М.</i> СТОРІНКА ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА	47
<i>Вознюк О. В.</i> ЕТНОКОНФЕСІЙНІ ГРОМАДИ В ПОШИРЕННІ ЗНАНЬ У ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.)	49
<i>Шелюк Г. В.</i> УКРАЇНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ВОЛИНІ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	50
<i>Шпичак І. П.</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦВІХУ В УКРАЇНІ (1920 р.)	52
Розділ 3. ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ	54
<i>Кульбίδα С. В.</i> ПЕРШІ ЗАХОДИ З НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ НЕЧУЮЧИХ У ПЕРІОД ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	54
<i>Кравець Н. П.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ М. М. ТАРАСЕВИЧА В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ	57
<i>Бащенко К. О.</i> ПОСТАТЬ ІВАНА СОКОЛЯНСЬКОГО В ПЕРІОД 1917–1921 РОКІВ	59
<i>Іванюшева Н. В.</i> ДАКТИЛЬНА АБЕТКА ДВАДЦЯТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	61
<i>Лещенко Л. О.</i> АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕЧУЮЧИХ АКТИВІСТІВ ПЕРІОДУ 17–21 РОКІВ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ	63
<i>Мужайло І. С.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДЛЯ ГЛУХИХ НА ПОЛТАВЩИНІ.....	65
Розділ 4. ПОСТАТІ ОСВІТЯН ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	68
<i>Гавриленко Т. Л.</i> С. О. СІРОПОЛКО ПРО НОВУ УКРАЇНСЬКУ ПОЧАТКОВУ ШКОЛУ	68
<i>Лашко М. В.</i> ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРІНЧЕНКО В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921).....	70
<i>Мосія І. А.</i> БАГАТОГРАННА ОСОБИСТІСТЬ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА.....	71
<i>Олійник В. В.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. ДУРДУКІВСЬКОГО ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921).....	73

Попович А. С. ВНЕСОК К. ЛУЧАКОВСЬКОГО В ПІДРУЧНИКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	75
Стельмашук Ж. Г. ІДЕЇ С. РУСОВОЇ ПРО РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ У ВИХОВАННІ В ЇЇ ПРАЦЯХ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....	77
Страйгородська Л. І. СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО ЯК АКТИВНИЙ УЧАСНИК ВІТЧИЗНЯНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	79
Баліка Л. М. ВНЕСОК С. СІРОПОЛКА В ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ ШКІЛЬНИХ І НАРОДНИХ БІБЛІОТЕК У ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	81
Бондарчук О. Б. ПОРТРЕТ В. П. НАУМЕНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ	83
Кропачева Н. М. ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРКАДІЯ ЖИВОТКА (1918–1919 рр.): НАПРЯМИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	85
Палійчук Р. І. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Я. Ф. ЧЕПІГИ (ЗЕЛЕНКЕВИЧА) ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	86
Потапенко Є. П., Ткач М. С. ДОШКІЛЛЯ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОРТРЕТАХ	88
Розділ 5. ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В ЗМІСТІ СУЧАСНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	91
Гупан Н. М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	91
Капелюшний В. П. ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ “УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1921 РОКІВ” У СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКАХ ТА НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	92
Венгловська О. А. ВИВЧЕННЯ ОСВІТИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	94
Осьмук Н. Г. ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ.....	96
Гайда Л. А. РЕГІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПРОЕКТ “ЗА ВОЛЮ І ДОЛЮ УКРАЇНИ” (НАШ КРАЙ У 1917–1921 РОКАХ)	99
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	102

праця С. Сірополка “Завдання нової школи” є важливим історичним джерелом доби Української революції, що потребує подальшого вивчення й осмислення, а ідеї, висловлені в ній, заслуговують на увагу й сьогодні в процесі реформування початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Сірополко С. О. Завдання нової школи / С. О. Сірополко // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.) : хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. – Київ : Наук. світ, 2003. – С. 155–163.

М. В. Лашко

ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРІНЧЕНКО В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)

Марія Грінченко (1863–1928) – українська просвітниця, педагог, громадський діяч, автор науково-популярних книжок для народу, активна діячка київського товариства “Просвіта”.

У ході дослідження встановлено, що вже з перших днів існування нової держави М. Грінченко активно включилася в роботу Всеукраїнського національного конгресу, першого законодавчого органу УНР, скликаного в березні 1917 р., а також долучилася до просвітницького руху, який набирав обертів. Вона тісно співпрацювала з відновленим товариством “Просвіта”, організацією української інтелігенції, що боролася за збереження української мови, культури та освіти, надсилала сюди для подальшого розповсюдження твори Б. Грінченка та свої. Не полишала діячка й видавничої та педагогічної діяльності. Так, у 1917 р. вона перевидала читанку “Рідне слово” Б. Грінченка, а згодом створила у двох частинах читанку “Наша рідна мова” (Перша читанка та Друга читанка), що стала своєрідним продовженням “Рідного слова”. У цей же час Марія Миколаївна склала рукописний каталог родинної книгозбірні (845 с.), яку тривалий час збирав Б. Грінченко, і в 1918 р. передала її товариству “Просвіта” із метою перетворення в громадську бібліотеку. Але з приміщенням для бібліотеки виникли труднощі, тому М. Грінченко зверталася за допомогою навіть до міністерства освіти Української держави. За згодою діячки книгозбірню в 1919 р. передали до ВУАН з умовою збереження її цілісності, що, на жаль, не було зроблено.

Зважаючи на дедалі зростаючу популярність творів Б. Грінченка та керуючись бажанням видати всі твори чоловіка й доньки, Марія Миколаївна продовжувала друкувати науково-популярні твори Б. та Н. Грінченків. Вона опублікувала серію науково-популярних видань, присвячених пам’яті Н. Грінченко. До кінця 1918 р. також очолювала Видавництво ім. Б. Грінченка, створене нею в 1910 р. із метою популяризації творів чоловіка та доньки.

Таким чином, за короткий період української державності М. Грінченко вдалося здійснити колосальну роботу – організувати

повномасштабне видання творів Б. та Н. Грінченків, а також власних. До кінця 1919 р. вона продовжувала видавничу діяльність із метою просвітництва народу, видаючи бібліотеку серії “Молодість”, яку започаткував ще Б. Грінченко. У цій серії в перекладах родини Грінченків вийшли книги Марка Твена, Г. Бічер-Стоу, Е. Амічіса, Г. Андерсена, Г. Гауптмана, О. Мірбо, Г. Ібсена, К. Гольдоні, Г. Зудермана, А. Франса та ін. Марія Миколаївна видала також українські народні казки, віршовані загадки Б. Грінченка, просвітницькі твори науково-популярного змісту. Проте через матеріальні труднощі та небажання загострювати стосунки з новою владою, котра підозрювала її в несанкціонованому збуті літератури, змушена була припинити видавничу діяльність.

Із заснуванням у 1919 р. Української академії наук актуальною стала проблема організації роботи над Словником живої української мови. Українська академія наук призначила М. Грінченко постійним членом-редактором нового Словника живої української мови. Цей факт свідчить про її велику обізнаність і досвід у словниковій справі. Саме з роботою над словником і пов’язані останні вісім років життя діячки.

Насправді ж діяльність М. Грінченко була набагато ширшою. Так, вона брала активну участь у роботі створеного на початку серпня 1919 р. Всеукраїнського союзу українок. Діяльність Союзу мала насамперед громадське спрямування. Спочатку Союз українок, як і всі тогочасні організації, займався благодійництвом, зокрема утримував будинки для хворих на тиф, а потім – і громадською роботою. Тут М. Грінченко керувала мистецьким відділом.

У 1919–1920 рр. діячка співпрацювала з Державним видавництвом України, яке випускало дитячий журнал рідною мовою “Весняні хвилі”, брала участь у створенні “Шкільної бібліотеки”.

Просвітницько-видавнича діяльність М. Грінченко на різних етапах різнилася за змістом і напрямками, але була спрямована на розвиток освіти й культури Української держави. Проте в даній публікації розглянуто лише основні її особливості в зазначений період. Детальніше про цю діяльність йтиметься в подальших дослідженнях.

І. А. Мося

БАГАТОГРАННА ОСОБИСТІСТЬ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

У 2016 р. минуло 65 років від дня смерті Володимира Кириловича Винниченка – відомого українського громадсько-політичного й державного діяча, філософа, письменника, сподвижника голови Української Центральної Ради М. С. Грушевського.

Аналізуючи його творчу спадщину, читаючи його щоденники, можемо поглянути на В. Винниченка під іншим, новим кутом зору.

Насамперед відкриваємо для себе Винниченка-художника. У цьому аспекті доцільно навести слова академіка Академії мистецтв України